

Як закрито Житомирський Навчительський Інститут 1885 року.

Житомирський Жидівський Навчительський Інститут, як і Виленський, засновано року 1844-го за царя Миколи I-го. Офіційно заснування інститутів пояснювано ба-жанням Миколиного уряду утворити кадри добрих жидівських навчителів для казенних жидівських шкіл. А насправжки інститути ці, як гадали їх творці, мали стати за розсадники російської культури й асиміляційних ідей поміж майбутніми виховниками жидівської молоді. Тому директори інститутів і всі викладачі загальних предметів, окрім математики, неодмінно мали бути християнами. Але через те, що жидівська людність взагалі ставилася надто підозріло до всіх миколаївських просвітніх установ для жидів, то в шкільній програмі інститутів призначено скромне місце й для спеціальних жидівських предметів. Все-ж-таки, жидівські предмети були в зневазі, бо й директор і викладачі-християни всіма способами намагалися прищепити вихованцям інститутів зневагу до жидівських предметів і побожність перед російською та загально-європейською культурою. Хоч асиміляційна течія широко розповсюдилася поміж жидівською шкільною молоддю, а все-таки не досягнуто повної потаємної мети уряду—добитися того, щоб молодь зовсім одкинулася жидівської національності й жидівського сепаратизму. Сорок років існували інститути, отже надії, що на них покладано, не справдилися: не підготовано ґрунту, щоб жиди перейшли на християнство, а саме про це й мріяв Микола. Настало цілковите розчарування. Існування інститутів визнали за непотрібне. Вже говорили про закриття інститутів, — принаймні одного з них. Як видно з наведених далі документів¹⁾, відповідна влада вважала за¹ доцільне закрити Виленський інститут. Так висловився і куратор Київської Шкільної Округи, і директор Житомирського Навчительського Інституту. Але зовсім несподівано, з причин невідомих, закрито Житомирського Інституту.

У листуванні, що зав'язалося з приводу закриття навчительських інститутів, дуже цікава думка про жидів директора Житомирського Навчительського Інституту Барського. Він приписує жидам усі смертельні гріхи, обвинувачуючи відданих під його опікування вихованців у тому, що вони мають нахил до неправди, ошуканства й взагалі неморальності. Він не спиняється навіть перед наклепами на всю жидівську людність, запевняючи, що хоч кагали офіційно скасовано, але дух кагалу, його традиції ще панують поміж жидами й впливають на них як-найшкідливіше-розпусно. Зламати жидівський сепаратизм, перемогти жидівську неморальність, гадає він, може тільки загальна школа, а тому він пропонує позакривати всі спеціальні жидівські школи, бо вони є розсадники релігійного фанатизму й національної окремішності..... І такій-о людині доручалося виховувати майбутніх жидівських навчителів! Чи дивно-ж після цього, що більшість жидівських навчителів, що закінчували навчительські інститути, будучи взагалі добрими навчителями загальних предметів, дуже мало були зв'язані з жидівськими національними інтересами й зовсім не думали про те, щоб прищепити своїм вихованцям любов до жидівського народу, жидівського письменства й жидівської історії?.. Така доля була всіх просвітніх жидівських установ за часів Миколи: всі вони були мертвонародженнями, зовсім не відповідали справжнім духовним і культурним потребам жидівської людності,

¹⁾ Справа управління Київської Шкільної Округи, 4 стола, 1881 р. № 21: „О закрытии Житомирскаго Еврейскаго Учительскаго Института“. К. Ц. Істор. Архів ім. Антоновича.

бо Микола І, заводячи між жидами загальну освіту, бажав тільки одного — бачити всіх жидів християнами...

Наводимо те листування, що про нього зазначено попереду, а як воно чималеньке, то в скороченому викладі.

Ред.

1) Міністерство Народної Освіти, Департамент, 29 грудня 1881 р., № 15294, сповіщає Куратора Київської Шкільної Округи, що на підставі зібраних у міністерстві відомостей про жидівські навчительські інститути в Вильні й Житомирі, міністерство робить висновок, що „существование двухъ подобныхъ заведений и потребные на ихъ содержание расходы не оправдываются практическимъ опытомъ восьмилѣтняго существованія этихъ училищъ. Если къ этому прибавить, что потребность въ учителяхъ, подготавливаемыхъ Институтами для еврейскихъ начальныхъ училищъ, естественно уменьшается по мѣрѣ замѣщенія должностей окончившими курсъ въ сихъ институтахъ, то нельзя не придти къ заключенію, что закрытіе одного изъ нихъ и обращеніе расходующихся на него денегъ на другія, болѣе существенныя надобности было бы значительно рациональнѣе. А потому представляется необходимымъ разрѣшить вопросъ, который изъ двухъ институтовъ можетъ быть закрытъ и который долженъ продолжать существованіе. Изъ статистическихъ данныхъ, помѣщенныхъ въ сравнительныхъ вѣдомостяхъ, слѣдовало бы заключить, что Житомирскій Институтъ болѣе удовлетворяетъ своему назначенію, имѣя большее количество учащихся... и контингентъ поступающихъ въ Институты лучше въ Житомирѣ, чѣмъ въ Вильнѣ...

Министръ Народнаго Просвѣщенія баронъ Николаи“.

Додані до цього відомості показують, що:

- 1) в Житомирському Інституті учнів більше, а тому й вартість утримання кожного з них менша,
- 2) за 1873—71 рр. до Житомирського Інституту вступило 149 учнів, а до Виленського — 127.
- 3) Житомирський Інститут закінчило 21, 12% загальної кількості його учнів, Виленський „ „ 16, 87% „ „ „ „
- 4) вибуло за наказом од начальства — з Житомирськ. Інституту 1, 42% „ „ з Виленського „ 12, 56%.

Всі ці дані свідчать за те, що закрити треба саме Виленський Інститут; на користь цього каже ще те, що для Житомирського Інституту збудовано було спеціальне „прекрасное зданіе, отвѣчающее всѣмъ нуждамъ учебнаго заведенія и стоящее правительству значительныхъ издержекъ“. (Зазначка на берегах цитованого прохання).

2) Конфіденційний одзив Директора Житомирського Жидівського Навчительського Інституту Кураторові Київської Шкільної Округи 3 лютого 1882 р. № 18.

Окрім тих висновків що зробило міністерство про залишення Інституту в Житомирі й закриття його в Вильні, директор Барський наводить „и другія причины: 1) масса еврейскаго населенія въ сѣверо-западномъ краѣ больше пропитана еврейскимъ фанатизмомъ, чѣмъ въ юго-западномъ, и еврейскія религіозныя традиціи тамъ преобладають больше, чѣмъ въ юго-западномъ; тамъ еще существуютъ ешиботы (высшія талмудическія школы), о которыхъ въ здѣшнемъ краѣ не слышно; 2) стремленіе евреевъ къ образованію въ сѣверо-западномъ краѣ меньше, чѣмъ въ юго-западномъ и южномъ; 3) еврейское населеніе въ шести губерніяхъ сѣверо-западнаго края доходитъ до 800.000, а въ трехъ губерніяхъ юго-западнаго края, а также въ губерніяхъ Херсонской, Екатеринославской, Черниговской и Полтавской оно доходитъ до 1.100.000.“ Разом з тим він „считаетъ вреднымъ во многихъ отношеніяхъ заводити учебныя заведенія съ прибавленіемъ слова „еврейскій“ и ввѣрять обученіе въ нихъ евреямъ-учителямъ. Сближеніе евреевъ съ кореннымъ населеніемъ Имперіи можетъ со временемъ послѣдовать въ русской школѣ, руководимой русскимъ учителемъ, а не учителемъ изъ евреевъ. Уничтожая все еврейское, я считаю необходимымъ и возможнымъ, чтобы учителя еврен, если

только нельзя обойтись без нихъ, воспитывались въ общихъ учительскихъ институтахъ вмѣстѣ съ христіанами“.

„Краткая записка“ директора Житомирського Жидівського Навчительського Інституту:

Дві рабинські школи, що існували до 1873 року в Житомирі й Вильні, готували як громадських рабинів, так і навчителів для нижчих казенних жидівських шкіл. Коли перетворено їх на Навчительські Інститути, майбутніх навчителів для жидівських шкіл учено за програмами Навчительських Інститутів для христіян з додатком небагатьох жидівських дисциплін. Мета їх, що полягала найбільше в тому, щоб „усвоить“ вихованцям „народно-русское направление“, „не достигается и никогда не будетъ достигнута, если только будутъ существовать отдѣльныя еврейскія учебныя заведенія, хотя и съ преподаваніемъ на русскомъ языкѣ. Учителя-евреи не привлекутъ учениковъ; фанатики евреи даже боятся, такихъ учителей и отзываются о нихъ какъ объ отщепенцахъ“. Не вважаючи, однак, на те, що у 1877 р. жидівські початкові школи перетворено, в них вступають діти тільки тому, що не мають коштів навчатися в загальних шкільних закладах, здебільша діти вступають у загальні шкільні заклади. Всі взагалі окремі жидівські школи мають бути закриті: „известно всѣмъ, что еврейское население въ нашемъ отечествѣ составило здѣсь обособленную національность; считая себя избраннымъ народомъ, оно боится слиться съ кореннымъ населеніемъ; хотя кагалъ не существуетъ официально, но онъ виденъ во всемъ. Стало быть, всѣ дѣйствія нашего правительства должны стремиться къ тому, чтобы разбить и уничтожить эту отособленность.... Необходимо уничтоженіе всякаго отдѣльнаго еврейскаго учрежденія.... По моему мнѣнію, отдѣльныхъ еврейскихъ учебныхъ заведеній не должно быть“. Окремі Навчительські Інститути для жидів теж непотрібні, бо жидів-навчителів можна успішно готувати в загальних навчительських інститутах, що вже існують, де для них має бути запроваджено виклади жидівських дисциплін. „Не слѣдуетъ забывать, что въ еврейскіе учительскіе институты поступаютъ юноши не по призванію, а изъ другихъ побужденій, въ томъ числѣ самое главное — освобожденіе отъ воинской повинности“.

Жидівські навчительські інститути взагалі шкодять:

„1) Въ отдѣльномъ еврейскомъ заведеніи воплиъ проявляется сепаратизмъ и та отособленность, составленіе общества, которое у простыхъ евреевъ составляетъ кагалъ.... Въ здѣшнемъ институтѣ я видѣлъ, что учителя-евреи и воспитанники относились всегда враждебно къ учителямъ христіанамъ и директору; бывший здѣсь инспекторъ, окончившій курсъ высшаго учебнаго заведенія, все таки остался евреемъ въ душѣ..... Въ частныхъ разговорахъ онъ высказывалъ ту мысль, что еврейскій народъ въ каждомъ государствѣ можетъ и долженъ составлять отдѣльную народность съ древне-еврейскимъ языкомъ, на которомъ долженъ учиться говорить, что за границей и даже въ Россіи появилось это стремленіе; что евреи должны сближаться съ тою народностью, среди которой живутъ, на столько, насколько пользуются ея правами и находятъ для себя выгоднымъ. Выходя изъ этого убѣжденія, онъ говорилъ, что еврейскій учительскій институтъ долженъ быть подъ управленіемъ директора-еврея ... Я вполне увѣренъ, что такія мысли были проводимы и въ воспитанниковъ ... Можно уничтожить образованіе такой отособленности евреевъ тогда, когда воспитанники — евреи, желающіе быть учителями, будутъ воспитываться въ общихъ учительскихъ институтахъ, разумѣется только въ нѣкоторыхъ, но и тамъ они не должны составлять половины воспитанниковъ христіанъ ...

2) Въ еврейскомъ учительскомъ институтѣ, гдѣ преподається Законъ вѣры и Библія пространно, удивительно какъ развивается релігійозный индиферентизмъ, — какъ вообще у всѣхъ евреевъ, получившихъ среднее и высшее образованіе. У такихъ личностей релігія составляетъ не убѣжденіе, а знамя, за которымъ они стоять, и нисколько не стоя за первое, за которое стоитъ простой народъ, сильно ратують за последнее. Такого рода знамя развернулось, къ сожалѣнію, и въ нашемъ отечествѣ и центромъ его пока сдѣлались Петербургъ и Одесса. Сколько я могъ замѣтити у воспитанниковъ института, исполненіе обрядового закона вѣры бываетъ машинальнымъ и самое грубое нарушеніе правилъ и обрядовъ Іудейской вѣры встрѣчается у нихъ на каждомъ шагу...

3) Нравственное состояніе воспитанниковъ института не можетъ стоять высоко. Въ Институтъ большей частью поступаютъ дѣти пролетаріата еврейскаго. До поступленія въ Институтъ, они уже знакомятся съ несовсѣмъ нравственнымъ талмудическимъ ученіемъ; по большей части плохой примѣръ они видятъ и въ родителяхъ и въ окружающей ихъ средѣ. Является у нихъ много пороковъ свойственныхъ всей еврейской жизни и которыхъ они даже не стыдятся. Ложь и обманъ доходятъ до удивительныхъ размѣровъ и чистосердечное признание въ проступкахъ встрѣчается очень рѣдко. А если какой-нибудь проступокъ сдѣланъ сообща, то можно быть увѣреннымъ, что никакое изслѣдованіе не откроетъ ничего. Кагальное начало проявляется всегда. Развитие какихъ-нибудь благородныхъ качествъ въ евреяхъ встрѣчается мало. Не замѣчается въ нихъ ни любви къ родинѣ, ни другихъ благородныхъ побужденій, которыя часто проявляются въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ. Евреи, получающіе образованіе въ общихъ учебныхъ заведеніяхъ, бывають въ нравственномъ отношеніи выше, въ чемъ я убѣдился изъ своего долгодѣтняго пребыванія въ гимназіи, и на нихъ гораздо легче дѣйствовать, чѣмъ на воспитанниковъ чисто еврейскаго учебнаго заведенія. И очень не удивительно: не имѣя хорошаго примѣра, они дѣйствуютъ, какъ дѣйствовали ихъ отцы. Поэтому воспитывать или, лучше сказать, перевоспитывать ихъ трудно, если даже и возможно.

4) Особенной политической неблагонадежности среди воспитанниковъ института я не замѣчалъ Но если у нихъ не проявляется социализмъ политическій, то зато есть социализмъ еврейскій; они всегда будутъ отособленнымъ обществомъ, захотятъ играть въ немъ роль. Считаю, что правительство въ нихъ нуждается, заведя для нихъ институты, они будутъ только добиваться правъ, не думая о цѣляхъ правительства; и окончившіе институты учителя не будутъ преслѣдовать ихъ Учитель долженъ быть самъ лицомъ вполне религіозно нравственнымъ и тогда онъ можетъ имѣть вліяніе на дѣтей и правильно воспитывать ихъ. Но сказать откровенно, я никогда не думаю, чтобы евреи могли быть хорошими учителями и, главное, проводниками русской идеи въ еврейское общество. Ассимилировать евреевъ можетъ только школа русская, въ которую, если и должны входить учителя-евреи, то только въ незначительномъ числѣ На занятіе учительствомъ воспитанники смотрятъ какъ на что-то переходное; многіе изъ нихъ не теряютъ надежды поступить въ высшія медицинскія заведенія по выходѣ изъ лѣтъ, когда они не будутъ подвергаться исполненію воинской повинности“.

Висновки:

„1. Существованіе отдѣльныхъ еврейскихъ учительскихъ институтовъ не приноситъ пользы, а скорѣе приноситъ вредъ; при отдѣльныхъ еврейскихъ институтахъ будетъ развиваться отособленность и еврейскій социализмъ.

2. Отдѣльные еврейскія начальныя училища могутъ быть заводимы только въ такихъ мѣстностяхъ, гдѣ нѣтъ общихъ учебныхъ заведеній, и не иначе, какъ по приговору общества и по письменному заявленію, что они будутъ посылать своихъ дѣтей въ эти училища.

3. Если заводить начальныя еврейскія училища съ евреємъ-учителемъ, то только для самаго меньшаго возраста, отъ 6 и не далѣе 10 лѣтъ, чтобы приучить дѣтей къ разговорному русскому языку.

4. Если въ общихъ учебныхъ заведеніяхъ наберется достаточное число учениковъ іудейской вѣры, то можно вводить преподаваніе закона вѣры и библейской исторіи, но при заявленіи о томъ родителей.

5. Потребовать отъ всѣхъ частныхъ еврейскихъ учителей (меламедовъ), преподающихъ въ хедерахъ, талмудъ-торахъ и другихъ учебныхъ заведеніяхъ, непремѣннаго знанія разговорной русской рѣчи, а также умѣнія читать и писать по русски. Между меламедами есть такіе, которые совершенно не говорятъ по русски, и это незнаніе разговорнаго русскаго языка считается у фанатиковъ-евреевъ отличіемъ. Если на право начальнаго обученія для христіанъ требуется непремѣнное знаніе русскаго языка, то зачѣмъ же такое исключеніе и какъ будто льгота дѣлается для евреевъ“.

3) Відношення од Куратора Київської Шкільної Округи Голубцова до міністра народньої освіти, № 1866, од 12 лютого 1882 р.

Всі дані безперечно доводять, що коли один із жидівських навчительських інститутів має бути закритий, то будь-що-будь, не житомирський. „Долгомъ считаю присовокупить, что при настоящей его организации и условиях едва ли могутъ достигаться въ дѣлѣ воспитанія еврейскаго населенія предполагаемыя правительствомъ цѣли — сближеніе евреевъ съ кореннымъ населеніемъ“. Щоб пояснити це, подано мало не дослівно доводи, наведені в записці директора Барського. Надалі існувати Житомирський Жидівський Навчительський Інститут має тільки за умовою, що його передано буде російській педагогічній корпорації.

(Підписав: Голубцовъ)

4) Наказ Міністерства Народньої Освіти.

1) На підставі од царя затвердженої 28 листопада 1885 р. доповіді міністра Делянова, Житомирський Жидівський Навчительський Інститут закривається „по не-надобности“; особи, що залишаються в ньому за штатом, користуються взагалі правами, що дає їм закон (відношення Мініст. Народн. Освіти, № 18213 од 3 грудня 1885 р.).

2) Директор Житомирського Жидівського Навчительського Інституту Н. Переврзев, призначений туди після Котельникова, переведеного в лютому 1883 р. до Житомира на місце Барського, що признається на його місце до Виленського Інституту, — клопочеться, про те, щоб „закритіє Інститута не повлекло за собою и закрытія состоящаго при немъ начальнаго училища, заведенія безусловно весьма полезнаго вообще, а при томъ прекрасномъ составѣ преподавателей, которымъ оно теперь обладаетъ, въ особенности“, одзначаючи, що „въ дальнѣйшемъ существованіи начальнаго училища въ Житомирѣ ощущается крайняя необходимость“ (відношення директора Жит. Жид. Навч. Інституту од 23 грудня 1885 р., № 610). Приписи Мін. Нар. Освіти, № 4753 од 17 березня й № 3607 од 16 квітня 1886 р. визначають порядок ліквідації Інституту: закритися він має наприкінці 1885/6 навчального року, причому 24 вихованці перших трьох його клас переводяться до Виленського Інституту, куди передається й майно Житомирського Інституту. „Съ 1 іюня сего (1886) года Житомирскій Еврейскій Учительскій Інститутъ и состоящее при немъ начальное училище должны считаться закрытыми“.
